

НЕЙОМИ КЛАЙН

**ТОВА
ПРОМЕНЯ
ВСИЧКО**

КАПИТАЛИЗМЪТ СРЕЩУ КЛИМАТА

Превод от английски
Камен Костов, Боян Костов

На Тома

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод

По един или друг начин всичко се променя.....9

ПЪРВА ЧАСТ

НЕПОДХОДЯЩО ВРЕМЕ

1. Дясното има право

Революционната енергия на климатичните промени..... 45

2. Горещи пари

Как фундаментализмът на свободния пазар допринесе за прегряването на планетата..... 87

3. Публично и платено

Преодоляване на идеологическите блокади пред предстоящата икономика 127

4. Планиране и забрани

Плесница на невидимата ръка, създаване на движение..... 158

5. Отвъд екстрактивизма

Да се изправим срещу климатичния отрицател отвътре 209

ВТОРА ЧАСТ

МАГИЧЕСКО МИСЛЕНЕ

6. Плодове, не корени

Пагубното сливане на Големия бизнес и Големите зелени... 245

7. Няма месии

Зелените милиардери няма да ни спасят 294

8. Затъмняване на Слънцето

Решението на замърсяването е... замърсяване? 326

ТРЕТА ЧАСТ ДА ЗАПОЧНЕМ ВСЕ ЕДНО КАК

9. „Блокадия“	
Новите климатични воители	371
10. Любoвтa щe спaси тoвa мястo	
Демокрация, дивестиране и постигнати дoсегa пoбeди.....	424
11. Вие и кoя армия?	
Правата на коренното население и силата на удържаната дума	460
12. Да спoдeлим нeбeтo	
Общите атмосферни блага и способността да изплащаме дълговете си.....	485
13. Правoтo на рeгeнeрирaнe	
От добив към възобновяване	523

ЗАКЛЮЧЕНИЕ ГОДИНИ НА ПРОМЕНИ ДОСТАТЪЧНО ВРЕМЕ ЗА НЕВЪЗМОЖНОТО / 563

Благодарности.....	583
Бележки.....	591
Показалци.....	685

Трябва да помним, че работата на нашето време е по-значима от промените на климата. Трябва да гледаме на нещата по-машабно и по-задълбочено. Това, за което всъщност говорим, ако сме честни пред себе си, е трансформирането на всичко, свързано с начина ни на живот на тази планета.

Ребека Тарботън, изпълнителен директор на Мрежата за опазване на тропическите дъждовни гори (1973–2012)¹

В моите книги представям едно възможно бъдеще, където хората осоляват Гълфстрийм; правят така, че от ледената шапка на Гренландия да не се отцепват глетчери; изпомпват вода от океаните в сухите басейни на Сахара и Азия, за да създадат солени морета – и разтопен лед на север от Антарктида, за да осигурят прясна вода; модифицират бактериите, за да улавят повече въглерод в корените на дърветата; издигат Флорида с 30 фута над повърхността на водата и – най-трудно сред всички тези постижения – променят изцяло лицето на капитализма. Тази книга ми дава надежда да вярвам, че такова бъдеще може да съществува.

Ким Стенли Робинсън, автор на научна фантастика, 2012 г.²

УВОД

ПО ЕДИН ИЛИ ДРУГ НАЧИН ВСИЧКО СЕ ПРОМЕНЯ

Според повечето прогнози за промените на климата бъдещето се променя и увеличаването на емисиите на парникови газове, повишаването на температурата и последици като издигане на морското равнище постепенно настъпват. Определено количество парникови газове ще доведе до определено покачване на температурата, което ще доведе до определено постепенно повишаване на морското равнище. Свързаните с климата геоложки сведения отразяват случаи, когато една сравнително незначителна промяна в един от елементите на климата води до резки промени в системата като цяло. С други думи, повишаването на глобалните температури над определени прагове може да предизвика резки, непредвидими и потенциално необратими промени с огромни разрушителни и мащабни последици. На този етап – дори да не допринасяме количеството въглероден диоксид в атмосферата да се увеличи – налице са потенциално неудържими процеси. Можем да мислим за това като за внезапен климатичен срив и авария, при които проблемът и последиците от него са извън нашия контрол.

Доклад на Американската асоциация за напредък на науката, най-голямото научно общество в света, 2014 г.¹

Обичам миризмата на парниковите емисии.

Сара Пейлин^А, 2011 г.²

Глас по уредбата обяви: биха ли били така любезни пътниците за полет 3935, отлитащ по разписание от Вашингтон, окръг

^А Американски политик от Републиканската партия, губернатор на щата Аляска от 2006 г.

Колумбия, за Чарлстън, Южна Каролина, да съберат ръчния си багаж и да слязат от самолета.

Слязоха по стълбичката и се струпаха на горещата писта. Там видяха нещо необичайно: колелата на самолета бяха потънали в черната настилка като в мокър цимент. Бяха потънали толкова дълбоко, че камионът, който пристигна да изтегли самолета, не можеше да ги отлепи. Авиокомпанията се надяваше, че без допълнителната тежест на трийсет и петте пътници самолетът ще е достатъчно лек да го изтеглят. Не беше. Някой публикува снимка: „Защо е отменен полетът ми? Ами толкова дяволски горещо е, че самолетът потъна в настилката.“³

Най-накрая докараха по-голям и по-могъщ камион да изтегли самолета и този път стана; самолетът най-после излетя с три часа закъснение. Говорител на авиокомпанията обясни инцидента с „изключително необичайните температури“.⁴

Температурите през лятото на 2012 г. наистина бяха необичайно високи. (Както предишната и следващата година.) И не е никаква загадка защо се случва това: прахосническото изгаряне на изкопаеми горива, което „Ю Ес Еървейс“ са принудени да правят и неотклонно правят въпреки причинените от размякнатата писта неудобства. Тази ирония – фактът, че изгарянето на изкопаеми горива променя толкова радикално нашия климат, че започва да ни пречи да ги изгаряме – не попречи на пътниците на полет 3935 да се качат отново на самолета и да продължат пътуването си. Нито пък климатичните промени бяха споменати в някой от централните репортажи за инцидента.

Не съм в състояние да съдя тези пътници. Всички ние, които живеем като консуматори, където и да се намираме, сме метафорични пътници на полет 3935. Изправена пред криза, която заплашва оцеляването ни като вид, цялата ни култура продължава да върши същото нещо, причинило кризата, само че с допълнителна доза усилие. Също като авиокомпанията, докарала камион с по-могъщ двигател, за да изтегли самолета, световната икономика вдига мизата на конвенционални източници на изкопаеми горива с още по-мръсни и по-опасни версии – битум от катранените пясъци в Албърта, петрол от дълбоководни сондажи, газ от хидравлично разбиване (фракинг), въглища от взривени планини и т.н.

В същото време всяко изкуствено причинено природно бедствие създава изпълнени с ирония картини на климат, който е все по-негостоприемен към същия онзи бизнес, който е отговорен за неговото затопляне. Както и историческите наводнения в Калгари през 2013 г., принудили петролните компании за добив от катранени пясъци в Албърта да закрият временно дейността си и да изпратят работниците си у дома, докато пренасящ запалими нефтопродукти влак се клатушкал на ръба на разпадащ се железопътен мост. Или сушата една година преди това, намалила водата на река Мисисипи толкова много, че баржите, натоварени с петрол и въглища, не могли да помръднат дни наред, докато чакали инженерния армейски корпус да изкопае канал (наложило се да бъдат усвоени средствата, отпуснати за възстановяване на щетите от предходната година от историческо наводнение по същия воден път). Или работещите с въглища електроцентрали в други части на страната, които временно били спрени, тъй като водата в реките, които използвали за охлаждане на машините, била или твърде гореща, или самите реки доста пресъхнали (а понякога и двете).

Да живееш с подобен когнитивен дисонанс е просто условие да си жив в този шокиращ исторически момент, когато кризата, която старателно игнорираме, ни шамаросва по лицето, но въпреки това ние използваме все повече боклуци, причинили същата тази криза.

Не обръщам внимание на климатичните промени по-дълго време, отколкото си позволявам да призная. Знаех, че са истина, разбира се, а не като Доналд Тръмп и дейците на „Чаеното парти“^А, според които, щом като все още има зими, всичко е измислица. Но бегло познавах подробностите и преглеждах отгоре-отгоре повечето от новините, особено действително плашещите. Казвах си, че науката е прекалено сложна и че природозащитниците се справят с нея. И продължавах да се държа така, сякаш няма нищо нередно с лъскавата карта в портфейла ми, удостоверяваща на моя „елит“ статуса на редовни пътници.

^А Възникнало през 2009 г. обществено-политическо движение в САЩ, чиито цели са борбата за намаляване на правителствените разходи и данъците, намаляване на бюджетния дефицит и държавния дълг.

Мнозина от нас се отнасят по подобен начин към промените на климата. Замисляме се за част от секундата и забравяме. Или го обръщаме на майтап („пак предсказания за Апокалипсиса!“). Което също е начин да забравиш.

Или си казваме утешителни истории колко умни са хората и ще измислят технологично чудо, което ще изсмуче въглерода от небесата или ще намали по магически начин жегата от слънцето. Което, наложи се да установя, докато правех проучванията си за тази книга, също е начин да забравиш.

Или се замисляме, но се опитваме да сме свръхрационални („долар за долар, че е по-ефективно да се съсредоточим върху икономическото развитие, отколкото върху промените на климата, тъй като богатството е най-добрата защита от екстремните метеорологични явления“) – сякаш с няколко долара повече ще се чувстваш по-добре, ако градът ти е под водата. Което също е начин да забравиш, ако си политически анализатор.

Или се замисляме, но си казваме, че сме твърде заети, за да обръщаме внимание на нещо толкова далечно и абстрактно, независимо че сме виждали водата в подлезите на Ню Йорк и хората по покривите си в Ню Орлиънс и знаем, че никой не е в безопасност, а най-вече най-уязвимите. И макар да е напълно разбираемо, и това е начин да забравиш.

Или се замисляме, но си казваме, че всичко, което можем да направим, е да се съсредоточим върху себе си. Да медитираме и да пазаруваме на земеделски пазари, и да спрем да шофираме, но забравяме да се опитаме действително да променим системите, които правят кризата неизбежна, защото това е твърде много „лоша енергия“ и никога няма да свърши работа. И на пръв поглед може да изглежда, че се замисляме, защото много от тези промени в начина на живот наистина са част от решението, но все пак твърде незначителна част.

Или може би действително се замисляме, но след това като че ли задължително забравяме. Спомняме си и отново забравяме. Трудно е да мислиш за промените на климата дълго време. Към екологичните въпроси се отнасяме като обхванати от особен вид амнезия, която ту се появява, ту изчезва, и то по напълно разбираеми причини. Страхуваме се, че ако си позволим да

осъзнаем цялата реалност на тази криза, всичко ще се промени. И сме прави.⁵

Знаем, че ако продължим както досега да позволяваме повишаването на парниковите газове година след година, климатичните промени ще променят всичко в нашия свят. Големите градуве по всяка вероятност ще потънат под водата, древните култури ще бъдат погълнати от моретата и съществува голяма вероятност нашите деца да прекарат голяма част от живота си, спасявайки се и възстановявайки се от страховити бури и ужасяващи суши. И не е необходимо да направим нещо, за да ни сполети подобно бъдеще. Достатъчно е да не правим нищо. Просто да продължаваме да правим това, което правим досега, било то да разчитаме на технологиите или да се грижим за нашите градини, или да се утешаваме, че, за съжаление, сме прекалено заети, за да се справим.

Достатъчно е да *не* реагираме така, сякаш това е тежка разрушителна криза. Да продължаваме да отричаме колко сме уплашени всъщност. И по този начин крачка по крачка ще стигнем до мястото, от което най-много се страхуваме и за което сме избягвали да се замислим. Друго усилие не е необходимо.

Има начини да предотвратим това мрачно бъдеще или най-малкото да го направим доста по-поносимо. Но проблемът е, че и това е свързано с цялостна промяна. За нас, абсолютните консуматори, това е свързано с промяна на начина ни на живот, с функционирането на нашите икономики, дори с приказките, които разказваме за нашето място на Земята. Добрата новина е, че много от тези промени са подчертано некатастрофални. Много са откровено вълнуващи. Но дълго време не го разбирах.

Спомням си точния момент, когато престанах да избягвам да мисля за реалността на промените на климата или поне когато за пръв път отделих достатъчно време за това. Случи се в Женева през април 2009 г., когато имах среща с посланика на Боливия на Световната търговска организация (СТО), която беше изненадващо млада жена на име Анджелика Наваро Ланос. Тъй като Боливия е бедна страна с малък международен бюджет, Наваро Ланос наскоро беше поела свързаните с климата проблеми в допълнение към отговорностите си по търговията. По време на обяда в един празен китайски ресторант тя ми обясни (с помощта на

пръчиците като реквизит, за да направи графика на траекторията на глобалните емисии), че разглежда промените на климата като ужасна заплаха за своя народ, но и като възможност.

Заплаха поради очевидни причини: Боливия е изключително зависима от ледниците заради водата си за пиене и напояване, а нейните покрити със снежни шапки планини, които се извисяват над нейната столица, стават сивокафяви с обезпокоителни темпове. Възможността, каза Наваро Ланос, е, че тъй като страни като нейната не са направили почти нищо за рязкото повишаване на парниковите газове, имат право да обявят себе си за „кредитори на климат“, да получат финансова и технологична подкрепа от големите производители на парникови газове, за да покриват значителните разходи за справяне със свързани с климата бедствия, както и да развият зелена енергия.

Наскоро беше произнесла реч на конференция по проблемите на климата в ООН, в която беше изложила случая за тези видове трансфери на богатство, копие от която ми предостави. „Милиони хора – пише в нея, – на малки острови, в най-слабо развитите страни, страни без излаз на море, както и уязвими общности в Бразилия, Индия, Китай и по целия свят страдат от последиците от един проблем, за който нямат вина... ако искаме да намалим парниковите газове през следващото десетилетие, е необходима мащабна мобилизация, по-голяма от всяка в историята. Необходим е план „Маршал“ за Земята. Този план трябва да мобилизира финансов и технологичен трансфер в невиджани досега мащаби. Той трябва да достави технологии във всяка страна на Земята, за да гарантира намаляване на парниковите газове, както и повишаване качеството на живота на хората. Разполагаме само с едно десетилетие.“⁶

Разбира се, един план „Маршал“ за Земята би бил изключително скъп – стотици милиарди, ако не и трилиони долари (Наваро Ланос не пожела да назове сума). И човек би могъл да си помисли, че самите разходи биха го направили немислим – все пак годината беше 2009-а и световната финансова криза беше в разгара си. Суровата логика на строгите икономии – прехвърляне на банкерските сметки на хората под формата на уволнения поради липсата на работа в публичния сектор, закриването на училища и т.н. – все още не беше нормализирана. Така че вместо

поради кризата идеите на Наваро Ланос да изглеждат по-неправдоподобни, ефектът от нея беше противоположен.

Току-що всички бяхме видели как трилиони долари бяха похарчени в момент, когато нашите елити решиха да обявят криза. Казаха ни, че ако банките бъдат оставени да фалират, цялата икономика ще рухне. Беше въпрос на колективно оцеляване, затова парите трябваше да бъдат намерени. В този процес проличаха някои твърде големи фикции в сърцевината на нашата икономическа система. (Трябват още пари? Отпечатай!) Няколко години преди това правителствата имаха подобен подход към публичните финанси след терористичните атаки на 11 септември. В много западни страни, когато се стигне до укрепването на държава на сигурността, вътрешния надзор и водене на война в чужбина, бюджетите никога не са проблем.

Нашите лидери никога не са се отнасяли с подобно внимание към промените на климата, независимо че те заплашват с унищожаване на живота в много по-големи мащаби, отколкото рухнали банки или рухнали сгради. Предупрежденията на учените, че за да намалим риска от катастрофа, е необходимо да намалим емисиите на парникови газове, се посрещат като несъществени предположения, а необходимите действия се отлагат за неопределено време. Но ние не трябва да сме само наблюдатели на всичко това: политиките не са единствените, които имат властта да обявят криза. Масовите движения на обикновените хора също могат да обявят такава.

Робството не беше криза за британските и американските елити, докато аболиционизмът не го превърна в такава. Расовата дискриминация не беше криза, докато движението за граждански права не го превърна в такава. Сексуалната дискриминация не беше криза, докато феминизмът не го превърна в такава. Апартейдът не беше криза, докато антиапартейдът не го превърна в такава.

По абсолютно същия начин, ако достатъчно от нас започнат да мислят и решат, че промените на климата са криза, достойна за плана „Маршал“, тя ще стане такава и политическата класа ще трябва да откликне както чрез предоставяне на ресурси, така и чрез промяна на правилата на свободния пазар, доказал своята отзивчивост, когато са заплашени интересите на елитите. От време на време виждаме подобни примери, когато някоя криза фоку-

сира вниманието ни върху промените на климата за известно време. „Парите не са проблем за тази социална акция. Колкото пари е необходимо, ще бъдат похарчени“, заяви британският премиер Дейвид Камерън – самият г-н Икономии, – когато обширни части от неговата страна се оказаха под водата по време на историческото наводнение през февруари 2014 г. и обществеността се разяри, че неговото правителство не прави необходимото.⁷

Докато слушах Наваро Ланос да описва перспективата на Боливия, започнах да разбирам как промените на климата, ако ги разглеждаме като истинско планетарно бедствие, подобно на наводнение, биха могли да се превърнат в стимулираща сила за човечеството, която ще ни гарантира не само по-голяма защита от екстремни метеорологични условия, но и ще допринесе за по-голямата безопасност и справедливост на обществата. Средствата, необходими по-бързо да се откажем от изкопаемите горива и да се подготвим за предстоящите тежки метеорологични условия, могат да избавят огромни слоеве от човечеството от бедността, осигурявайки липсващи в момента услуги като чиста вода и електричество. Това е една визия за бъдеще, която се простира отвъд оцеляването или трайните промени на климата, отвъд „намаляването на рисковете“ и „адаптирането“ към него, ако използваме мрачния език на Обединените нации. Това е една визия, чрез която колективно използваме кризата, за да скочим някъде, където ни се струва, честно казано, по-добре от там, където сме в момента.

След този разговор осъзнах, че вече не се страхувам да се запозная с научните изследвания, свързани с опасностите от промените на климата. Престанах да пренебрегвам статиите и научните проучвания и прочетох всичко, което успях да намеря. Престанах също така да прехвърлям проблема на природозащитниците и да си казвам, че това не е моя работа, а на някого друг. И благодарение на разговорите с участници в разраствашото се движение за климатична справедливост започнах да виждам всевъзможни начини промените на климата да се превърнат в катализираща сила за положителна промяна и в най-добрия аргумент, с който са разполагали някога прогресистите в настояванията си за възстановяване и съживяване на местните икономики; за спасяване на нашите демокрации от разруши-

телното корпоративно влияние; за блокиране на вредните нови споразумения за свободна търговия и пренаписване на старите; за инвестиране в гладуващи публични инфраструктури като масов транспорт и жилища на достъпни цени; за възвръщане на собствеността върху основни услуги като енергия и вода; за преустройство на боледуващата ни селскостопанска система в нещо много по-здравословно; за отваряне на границите за имигранти, чието преселване е свързано с климатичните промени; и за зачитане на поземлените права на коренното население, което би допринесло да се сложи най-после край на гротескните нива на неравенство между нашите народи и тях.

И започнах да виждам признаци – нови коалиции и аргументи, – подсказващи как, ако тези разнообразни взаимовръзки получат по-всеобщо разбиране, неотложността на климатичната криза може да формира основата на мощно масово движение, което да обедини всички тези на пръв поглед различни проблеми в последователно повествование как да се предпази човечеството от опустошенията както на чудовищно несправедливата икономическа система, така и на дестабилизираната климатична система. Написах тази книга, защото осъзнах, че свързаните с климатичните проблеми дейности биха могли да се превърнат в точно такъв рядък катализатор.

ШОКЪТ НА НАРОДА

Но я написах и защото климатичните промени биха могли да се превърнат в катализатор на редица много по-различни и далеч по-малко желателни форми на социална, политическа и икономическа трансформация.

Прекарах последните петнайсет години в проучвания на общества, подложени на екстремни шокове, причинени от икономически сринове, природни бедствия, терористични атаки и войни. И изследвах задълбочено как се променят обществата през тези периоди на огромно напрежение. Как тези събития променят колективното усещане за това какво е възможно за по-добро, но най-вече за

по-лошо. Както вече обсъдих в последната си книга „Шоковата доктрина“, през последните четири десетилетия корпоративните интереси систематично са се възползвали от тези разнообразни форми на криза да провеждат политики, които обогатяват един малоброен елит чрез отмяна на правила, съкращаване на социални разходи и чрез мащабна приватизация на публичната сфера. Те също така са използвани като извинения за екстремни мерки срещу гражданските свободи и смразяващи нарушения на човешките права.

Налице са много признаци, че промените на климата няма да са изключение и вместо да доведат до решения, които биха имали реален шанс да предотвратят катастрофалното затопляне и да ни предпазят от неминуеми бедствия, кризата отново ще бъде използвана за осигуряването на повече ресурси на единия процент. Вече наблюдаваме ранните етапи на този процес. Общинските гори по света се превръщат в приватизирани горски стопанства и резервати, за да могат собствениците им да събират т.нар. „въглеродни кредити“, доходна измама, която ще изследвам по-късно. Наблюдаваме бум в търговията с „климатични фючърси“, която позволява на компании и банки да залагат на климатичните промени, сякаш смъртоносните бедствия са игра на зарове във Vegas (от 2005 до 2006 г. пазарът на климатични деривати скочи почти пет пъти, от 9.7 млрд. до 45.2 млрд. долара). Презастрахователните компании по света правят печалби в милиарди, отчасти чрез продажба на нови видове схеми за защита на развиващите се страни, които нямат почти никаква вина за кризата с климата, но чиято инфраструктура е крайно уязвима от нейното въздействие.⁸

А в момент на откровеност оръжейният гигант „Рейтеон“ обясни: „Има вероятност възможностите за бизнес да се разширят с промяната на поведението и нуждите на потребителите в резултат на промените на климата.“ Тези възможности са свързани не само с по-голямо търсене на приватизираните от компанията услуги за реагиране при бедствия, но и с „търсенето на нейните военни продукти и услуги, тъй като могат да възникнат проблеми с безопасността в резултат на суши, наводнения и бури вследствие на промените на климата“.⁹ Добре е да не забравяме това, когато плъзват съмнения относно спешността на тази криза: частните милиции вече се мобилизират.

Сушите и наводненията създават огромни бизнес възможности освен нарастващо търсене на въоръжени мъже. От 2008 до 2010 г. са регистрирани най-малко 261 патента, свързани с отглеждането на „климатично подходящи“ култури, семена, които вероятно биха оцелели при екстремни климатични условия; приблизително 80% от тези патенти са контролирани от шест агробизнес гиганта, включително „Монсанто“ и „Сингента“. Супербурята Санди носи извънредни приходи за фирмите за недвижими имоти в Ню Джързи, които получават милиони за ново строителство в леко пострадали райони, но продължава да бъде кошмар за живеещите в силно засегнати обществени жилища, също както последиците от урагана Катрина в Ню Орлиънс.¹⁰

Всичко това не е изненадващо. Намирането на нови начини за приватизиране на общите блага и печалбата от бедствия е предназначението на сегашната ни система; оставена сама на себе си, тя не е способна на нищо друго. Но все пак шокът доктрина не е единственият начин, по който обществата реагират на кризи. Всички сме свидетели на това през последните години, когато започналата през 2008 г. на Уолстрийт финансова криза отекна в целия свят. Внезапното повишаване на цените на хранителните продукти създаде условия за Арабската пролет. Политики на строги икономии провокираха масови движения от Гърция до Испания, Чили, Съединените щати и Квебек. Много от нас все по-успешно се противопоставят на тези, които цинично се възползват от кризите за разграбване на публичната сфера. И все пак тези протести показаха също така, че не е достатъчно да кажеш „не“. Ако опозиционните движения имат за цел да постигнат нещо повече от това да припламнат ярко, след което да угаснат, необходима им е цялостна визия за това, което трябва да се появи на мястото на нашата зле функционираща система, както и сериозни политически стратегии как да бъдат постигнати тези цели.

Прогресивните сили знаеха как да го направят. Съществува богата популистка история за спечелването на големи победи за социална и икономическа справедливост в разгара на мащабни кризи. Най-забележителни сред тях са „Новият курс“ след срива на борсата през 1929 г. и раждането на безброй социални програми след Втората световна война. Тези политики бяха толко-

ва популярни сред избирателите, че приемането им като закони не изискваше авторитарните хитрости, които документирам в „Шоковата доктрина“. Съществено беше изграждането на мощни масови движения, способни да се противопоставят на тези, които защитават едно рухващо статукво, а това изискваше значително по-справедлив дял от икономическия пай за всички. Някои от най-трайните (макар и трудно постигнати) завоевания на тези изключителни исторически моменти са: обществено здравно осигуряване в много страни, пенсии за възраст, субсидирани жилища и държавно финансиране на изкуствата.

Убедена съм, че климатичните промени представляват историческа благоприятна възможност от още по-голям мащаб. Като част от проекта за понижаване на емисиите на парникови газове до нива, които много учени препоръчват, отново имаме шанса да провеждаме политики на рязко подобряване на живота, затваряне на пропастта между богати и бедни, създаване на огромен брой работни места и възстановяване на демокрацията от самото начало. Вместо крайния израз на шоковата доктрина – яростна треска за ново заграбване на ресурси и репресии – климатичните промени могат да се превърнат в „шока на народа“, удар отдолу. Той може да разпръсне властта в ръцете на мнозинството, вместо да я съсредоточава в ръцете на малцина, и да разшири радикално общите блага, вместо да ги разпродава на търг по парченце. И вместо консервативни шокови лекари да се възползват от критичните моменти (както реални, така и изфабрикувани), за да прокарат политики, които ни правят още по-предразположени към кризи, обсъжданите в тези страници трансформации ще имат точно обратния ефект: на първо място, ще стигнат до корените на проблема защо сме изправени пред поредните кризи и ще ни гарантират по-годен за живеене климат от този, към който сме се запътили и далеч по-справедлива икономика от настоящата.

Но за да може да се случи някоя от тези промени – преди да повярваме, че климатичните промени могат да ни променят, – най-напред трябва да престанем да не се замисляме.
